

**ПРОГРЕСИВНІ ІДЕЇ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ
ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ І ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ**

Статтю присвячено визначенню можливостей використання американських прогресивних ідей у модернізації та підтримці діяльності сільської школи України.

Ключові слова: американський досвід, прогресивні ідеї, сільська школа України.

Статья посвящена определению возможностей использования американских прогрессивных идей в модернизации и поддержке деятельности сельской школы Украины.

Ключевые слова: американский опыт, прогрессивные идеи, сельская школа Украины.

This article is devoted to identifying opportunities to use American progressive ideas in the modernization and maintenance of rural schools in Ukraine.

Key words: American experience, progressive ideas, rural school in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах становлення в Україні громадянського суспільства, правової держави, демократичної політичної системи освіта має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості. Освіта має активно сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Помітний внесок у розроблення цієї проблеми зробили такі сучасні українські дослідники, як Я. Бельмаз, М. Бойченко, І. Ветрова, Л. Довгань, О. Заболотна, О. Ковязіна, Т. Кошманова, О. Літвінов, Т. Ліхневська, Н. Теличко, Н. Чорна, С. Шумаєва, М. Шутова та ін. Однак питання функціонування сільської школи у США не дістали належного висвітлення у

працях науковців нашої країни, на відміну від робіт російських дослідників, де означені проблеми привернули увагу Г. Андрєєвої, В. Горбачова, П. Жильцова, Л. Костикової, О. Куличкова, О. Пузирьової, В. Романова, О. Щербакової та ін. Значний внесок у розроблення проблеми функціонування сільської школи у США зробили американські дослідники: Дж. Бард, Б. Баркер, У. Гаумніц, М. Гелбрейт, А. ДеЯнг, Е. Едінгтон, Е. Кабберлі, Дж. Лі, Д. Монтгомері, П. Нахтігаль, Г. Орфілд, Дж. Стерн, П. Теобальд, Д. Тьяк, Дж. Уорден, Ф. Фостер, Г. Фот, Д. Хоббс, К. Хоулі, Дж. Хорн, Дж. Шер, Дж. Шефілд та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Здійснений аналіз джерел засвідчує багатоаспектність порушеної проблематики і дає підстави констатувати, що, незважаючи на низку праць, які стосуються окремих аспектів діяльності школи, ідеї американського досвіду щодо реформування і підтримки діяльності сільської школи в Україні ще не стали предметом комплексного наукового аналізу у вітчизняній педагогіці.

Формулювання цілей статті. Завдання статті – представити позитивний досвід сільської школи США і можливі шляхи вирішення проблем вітчизняної сільської школи, аби спільними зусиллями перетворити її на основу відродження і розвитку села.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільські школи України та США схожі за низкою критеріїв та ознак, серед яких малий розмір та географічна розосередженість, багатофункціональність сільської школи, протиріччя між стабільністю буття та прийдешніми змінами в сільських громадах, вплив на місцевий соціум, рівень авторитету сільського вчителя в сільській громаді, однорідність складу учнів у культурному, інтелектуальному і соціальному відношенні та ін.

З огляду на інтегративність та глобалізаційність сучасних напрямів в системі освіти на основі вивченого американського досвіду пропонуємо такі стратегічні засади розвитку та удосконалення діяльності української сільської школи:

“Сільська школа як центр підготовки освіченого громадянина”

Узявши за основу тезу, що реальною силою соціального розвитку сучасного села можуть стати освічені, здатні ефективно працювати в умовах ринку, заповзятливі й ініціативні люди, завданням сучасної сільської школи є підготовка таких кадрів. Аби школа могла виконати цю задачу, освіта разом із сільськогосподарським виробництвом, повинні стати одним із першочергових об'єктів інвестицій у ході реалізації програми соціального розвитку села. Зміцнивши освітню ланку, можна перетворити її на чинник соціально-психологічної, виховної дії на людей, що сприятиме колективному ініціативному початку перетворень.

Сучасна державна політика в галузі освіти має бути спрямована на удосконалення шкіл, посилення залучення батьків та громадськості до діяльності школи, співпрацю шкіл та громад задля гарантованого отримання належних та ефективних послуг. Це може бути реалізовано завдяки таким крокам:

- сприяння державним та місцевим реформам;
- підтримка інноваційних програм та проектів, спрямованих на підвищення ефективності сільського шкільництва;
- заохочення взаємодії громади, родини та виробництва;
- створення “портфолію” успішних державних шкіл, чий підходи були б сприйняті школами країни, що розширить можливість вибору, доступності, гарантії в забезпеченні освітнім та економічним успіхом сільських учнів.

З метою організації ефективної співпраці сільської школи, родини, громади та підвищення якості освіти сільських школярів прийняти *програми вдосконалення сільської школи*, спрямовані на надання додаткових джерел фінансування з метою допомоги сільським школам у вирішенні проблем, обумовлених місцевою специфікою. Такі програми матимуть змогу забезпечувати фінансову підтримку найбільш проблемним сільським районам країни. Програмні кошти можуть бути використані на покращення кадрового складу (у вигляді премій та інших фінансових стимулів), забезпечення професійного зростання вчителів, зокрема навчання використанню технологій щодо підвищення ефективності навчання

дітей з особливими потребами, підтримка застосування освітніх технологій, зокрема програмне забезпечення і технічні засоби; діяльність по залученню батьків; удосконалення навчальних досягнень малозабезпечених категорій учнів; створення у школі безпечного, вільного від алкоголю, тютюну та наркотиків середовища; запровадження громадських навчальних центрів.

Позитивним моментом може стати запровадження (при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України) Координаційного центру сільської освіти (у США – “Center for Rural Education) з власною веб-сторінкою, де щоденно подаватиметься інформація та статистичні дані про зміни в організації сільської освіти [7]. Метою такого Центру має стати акумуляція уваги до проблем і досліджень сільської школи та розповсюдження інформації щодо нововведень у школах і громадах сільських регіонів. Центр слугуватиме ресурсом для місцевих, державних і національних організацій для подальших освітніх змін у сільських громадах, висвітлюватиме кількісні та якісні показники, порівняльні дані, надаватиме інформацію описового характеру щодо аспектів налагодження шкільної атмосфери, підтримки партнерства, участі батьків, їх залучення у роботу школи і виховання дітей тощо.

Американська практика показала доцільність *введення реєстру державних і регіональних організацій*, які опікуються проблемами освіти сільських регіонів. Зокрема у США функціонує понад 20 організацій, що опікуються сільською освітою, серед яких провідне місце займає Державна асоціація сільської освіти (The National Rural Education Association).

Реалізацію діяльності сільської школи варто здійснювати на засадах *поліфункціональності* з фокусом на історичних, соціальних, політичних та економічних складових сільської освіти, що дасть можливість позитивного впливу на зайнятість населення та інфраструктуру, впливу на соціальну інтеграцію та соціумну ідентичність, функціонування як арени місцевої політики, забезпечення ресурсів для розвитку громади, посередництва в постачанні соціальних та оздоровчих послуг.

“Школа як осередок розвитку громади”

Історично українська школа завжди була центром місцевої громади. Школа в селі відіграє важливе значення для громади як єдиний, окрім церкви, культурно-просвітницький і духовний центр, має найбільші можливості передавати й примножувати культурну спадщину народу та одночасно готувати ґрунт для соціального оновлення, прищеплюючи здібності та формуючи вміння, необхідні в майбутньому. Особливе місце школи в структурі села зумовлене статусом єдиної (в більшості випадків) освітньої установи та соціального, культурозберігального центру, що обумовлює визнання сільської школи основою функціонування громади. Активно працюючи в соціумі, школа надає соціально-педагогічні послуги різним категоріям сільського населення, ініціює створення сільських співтовариств з метою спільного вирішення найбільш гострих освітніх, соціально-культурних і оздоровчих проблем, які існують сьогодні в селі у великій кількості.

З огляду на зазначене, потребують уваги питання розвитку української моделі *громадськоактивних шкіл*, що дають можливість школі стати відкритим закладом для усіх членів громади. Діяльність громадськоактивних шкіл передбачає участь громади у процесах управління школою, надання ресурсів для забезпечення потреб спільноти, допомогу та безпосередню участь у визначенні потреб громади. Вивчення досвіду діяльності сільської школи США свідчить, що освіта громади навзаєм сприяє розвитку школи, запровадженню нових освітніх технологій і в кінцевому результаті впливає на формування особистісного розвитку учнів.

Ця ідея вже підтримана Фондом Чарльза Стюарта Мотта та Міжнародним фондом “Відродження”. За п’ять років існування програми “Школа як осередок розвитку громади” в Україні було розроблено й реалізовано проекти “Школа як осередок розвитку громади”, “Удосконалення та поширення моделі громадськоактивної школи як осередку розвитку громади”, а також міжнародний проект “Партнерство з оцінки діяльності громадськоактивних шкіл”. Сьогодні мережа громадськоактивних шкіл в Україні налічує понад 113 загальноосвітніх навчальних закладів. Метою програм є розвиток шкіл, діяльність яких сприяє розвитку взаємовигідного партнерства між школою та громадою; активізації

громадян у вирішенні спільних проблем і забезпеченні потреб; реалізації концепцій громадянської освіти та освіти впродовж усього життя.

В рамках взаємодії з громадою вважаємо за доцільне запровадити Центри інформації і ресурсів для батьків (у США – Parental Information and Resource Centers). Центри допомагатимуть у реалізації політики залучення батьків до діяльності школи, посилюватимуть взаємодію батьків, учителів, керівників, адміністраторів та іншого персоналу школи у задоволенні освітніх потреб дітей, надаватимуть технічну підтримку, спрямовану на підвищення показників академічних досягнень учнів.

Цікавою для запозичення є позиція, висвітлена у книзі американських вчених Ч. Барбора (Ch. Barbour) і Н. Барбор (N. Barbour) “Сім’ї, школи і громади: партнерство задля освіти дітей”, за якою участь місцевого соціуму в освітньому процесі може здійснюватися шляхом надання школі і сім’ям ресурсів урядових, суспільних, релігійних та інших організацій, що охоплюють всі сфери життя співгромадян та зацікавленні в результативності діяльності школи [6].

Серед *форм співпраці з батьками та громадою* вважаємо за необхідне інтенсифікувати членство батьків у різнопланових шкільних та батьківських асоціаціях, волонтерську діяльність у школі та в позакласній роботі, залучення тьюторів з числа учнів старших класів, студентів, батьків та інших членів громади до навчально-виховного процесу. Така форма взаємодії школи є особливо ваговою для реалізації в умовах сільської місцевості, де, з огляду на об’єктивні соціальні та економічні причини існує проблема нестачі кваліфікованих учительських кадрів.

Таким чином, у реалізації напряму “Школа як осередок розвитку громади” саме школа, з існуючим потенціалом – людськими та технічними ресурсами, – повинна стати ініціатором змін у місцевих громадах, що передбачає зміни в баченні місії школи, де члени громади залучені до процесу управління школою та процесів прийняття рішень, що стосуються розвитку громад, до оцінювання потреб громади та розробки проектів, спрямованих на вирішення місцевих потреб і мобілізацію місцевих ресурсів.

“Мережева взаємодія”

Ідею значущої рівноправної взаємодії декількох освітніх установ у зоні дистанційної доступності можна розкрити так: якщо одна школа володіє цінною особливістю, якої немає в інших освітніх установ, але і якась інша школа має щось привабливе для останніх, ці освітні установи можуть об'єднуватися й обмінюватися ресурсами. Зокрема, у США широко запроваджено співпрацю школи з місцевими коледжами та університетами, де заклади вищої освіти допомагають школам консультаціями та навчальними ресурсами, а школи стають дослідницькою базою для реалізації практичних проектів.

На сьогоднішній день спеціального вивчення та подальшої розробки вимагають концептуальні засади організації життєдіяльності вітчизняної сільської школи, перспективи активного втручання і допомоги наукової громадськості у вирішенні її проблем, взаємодії і співпраці з міською загальноосвітньою школою, школами-ліцеями, гімназіями, коледжами, університетами тощо. Гідною наслідування є практика загальноосвітніх навчальних закладів Києва, де в рамках долучення до соціальних проектів майже кожна школа столиці має сільську школу-партнера. За інформацією Головного управління, столичні освітяни співпрацюють майже з 500 навчальними закладами, розташованими у 23 областях України. Кияни надають своїм колегам суттєву допомогу в поповненні бібліотечних фондів, освоєнні нових технологій та методик [2].

Значущою, здатною забезпечити високу якість освіти є ідея створення освітніх округів – інтегрованих об'єднань, куди входитимуть дошкільні, загальноосвітні, дитячі, музичні школи [3]. Це, в свою чергу сприятиме подоланню бюджетних перешкод, пов'язаних з перерозподілом фінансування і інших ресурсів від однієї освітньої установи до іншої, а планування спільної діяльності (загальні матеріальні ресурси, переїзди вчителів, спільні заходи, підвищення кваліфікації та ін.) сприятиме розвитку культурно-освітніх ініціатив на селі.

На сьогоднішній день взаємодію в освітній мережі варто здійснювати на різних рівнях:

1. Внутрішньошкільний рівень інтеграції освітніх ресурсів реалізується на практиці за допомогою вертикальної інтеграції класів (різновікового навчання), багатопредметного викладання, поєднання посадових обов'язків і т. п.

2. Позашкільний рівень інтеграції освітніх ресурсів в практиці роботи сільських шкіл виявляється в різних моделях освітніх установ, таких як школа – дитячий садок, школа – клуб, школа – соціокультурний комплекс та ін.

3. Міжшкільний рівень інтеграції освітніх ресурсів реалізується через горизонтальну інтеграцію класів, утворення міжшкільних об'єднань (виробничих бригад, методичних об'єднань вчителів, громадських об'єднань для дітей), створення освітніх асоціацій та ін.

4. Надшкільний рівень інтеграції освітніх ресурсів реалізується в рамках запровадження освітніх асоціацій із зовнішнім ресурсним центром, пересувних центрів додаткової освіти, пересувних учбових лабораторій, центрів дистанційного навчання та ін [1].

Перший з названих рівнів інтеграції освітніх ресурсів на сьогоднішній день використовується у повній мірі, в той час, як другий і третій носять ситуативний характер, перебувають у стадії визначення оптимальних форм реалізації. Надшкільний рівень інтеграції освітніх ресурсів потребує ґрунтовому науковому опрацюванню і додаткового матеріального забезпечення. Проте, інтеграційні тенденції мережевої взаємодії, об'єднуючи ресурси та зусилля відповідних установ сприятимуть утвердженню сільської школи як культурно-освітнього центру місцевого соціуму.

Таким чином під мережевою взаємодією розглядаємо внутрішньоінституційну інтеграцію в освітній сфері, тобто взаємодію лише освітніх установ. Якщо ж має місце інтеграція ресурсів освітніх та інших закладів соціума, мова йде про міжінституційну інтеграцію, яку ми називаємо партнерством.

“Партнерство”

Стратегія школоцентризму, домінування освітньої установи як соціокультурного центру стає не єдиною моделлю суспільно зорієнтованої

сільської освіти. Відмінності якісних показників освіти сільських і міських школярів, необхідність введення профільного навчання, забезпечення підготовки школярів до загальнодержавного тестування та інші завдання, що виникли останнім часом, мають бути успішно вирішеними сучасною вітчизняною школою на селі. Зважаючи на недостатність необхідних для цього ресурсів, борючись за виживання, збереження і розвиток, сільська школа інтуїтивно спрямовує діяльність на інтеграцію власних освітніх ресурсів з ресурсами інших об'єктів соціуму. Формування творчої особистості, що володіє пізнавальними потребами і діяльнісними якостями, вимагає цілеспрямованої інтеграції всіх сил суспільства, економічної, соціально-політичної, духовно-інформаційної взаємодії освітнього і навколишнього соціокультурного середовища.

Зважаючи на це, посиленої уваги потребують *питання залучення громадських організацій, підприємств та установ* до аспектів діяльності школи. Нерідко єдиною можливістю для функціонування сільської школи є пошук шляхів додаткової допомоги. Саме таку підтримку можуть надати партнерські організації. Утворення плідного освітнього партнерства не лише полегшує бюджетний тиск, перемістивши вектор відповідальності за якість освіти на суб'єктів партнерства, а й спрощує безпосередній перехід від навчання у школі до працевлаштування. Партнерськість сільської школи підвищить ефективність функціонування освітнього закладу, сприятиме налагодженню роботи соціальних служб, заохоченню співгромадян до участі в місцевому самоврядуванні і створенню нових стандартів рівня життя в громаді.

Варто активізувати діяльність у напрямках інтенсифікації спонсорської підтримки шкільних заходів; призначенні стипендій і грантів; організації допоміжних служб (комітетів, рад і робочих груп усередині громади); реалізації оздоровчих та інформаційних програм; програм зайнятості дітей у позанавчальний час; створення консультативних та інформаційних служб; підтримки участі батьків у шкільних заходах і т.п.

З огляду на те, що головним критерієм оцінки функціонування системи освіти є затребуваність випускників ринком праці та їх висока

конкурентоспроможність при оцінюванні рівня кваліфікації роботодавцями, а за експертними оцінками, одним з найбільш проблемних параметрів вітчизняної системи вищої освіти є дієвість, тобто здатність студентів використовувати набуті знання та уміння на практиці [5, с. 50], то цікавими для запозичення з досвіду США, на наш погляд, є *Програми менторства* (у США – Mentoring Programs), коли навчання молодого фахівця здійснюється через взаємодію з більш досвідченим, а корисні навички опановуються в результаті спостереження за роботою професіонала. Такі програми сприятимуть покращенню академічних показників сільських учнів та зміцненню міжособистісних взаємин між дітьми, вчителями, іншими дорослими і членами сім'ї, зменшать рівень відсіву дітей і запобігатимуть злочинності серед неповнолітніх.

Гідною наслідування є ініціатива США, де за прикладом Міністерства освіти США підприємства проводять спеціальні тренінгові семінари з питань навчання та виховання дітей під час обідньої перерви. А діючі проекти освітньої взаємодії США, серед яких “Рівний старт”, “Проект єдиного села”, “Мистецтво” та ін., демонструють шляхи удосконалення освітнього процесу сільських регіонів через взаємодію зацікавлених суб'єктів.

Зважаючи на те, що школа є частиною сільського соціуму і не може розвиватися у відриві від нього, сьогодні треба твердо розуміти, що життєві перспективи сільської школи перш за все залежать від розвитку сільськогосподарського виробництва та соціокультурної сфери села. Взаємообумовленість і взаємозалежність процесів розвитку освіти і виробничої сфери визначає необхідність активного залучення Міністерства сільського господарства в питання, що стосуються розвитку сільських шкіл, особливо з питань трудової підготовки, професійної підготовки, профільного навчання тощо. Нової якості вимагають відносини між сільською школою і сільгосппідприємствами різних форм власності. Відновлення партнерських стосунків повинне стати важливим напрямом модернізації як освіти, так і аграрного сектора країни.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на особливість діяльності сільської школи, міждисциплінарний і міжвідомчий характер її проблем і шляхів їх рішення, абсолютно очевидно, що питання збереження здоров'я дітей потребують взаємодії системи освіти й охорони здоров'я; питання профільного навчання – взаємодії системи освіти і різних галузей економіки; питання трудового навчання – взаємодії системи освіти і сільського господарства. Таким чином, питання розвитку сільської школи вимагають мобілізації значних суспільних ресурсів. Тому, щоб зберегти школу як чинник стабільності і центр духовної культури, необхідне забезпечення координації і інтеграції зусиль усіх зацікавлених відомств.

Організація функціонування вітчизняної школи на вищезазначених засадах сприятиме:

- оптимізації мережі ЗНЗ, створення освітніх округів, поширення мережі навчальних закладів “школа-громада” (або “школа-родина”) з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації;
- підвищенню доступності та відповідності якості освіти сучасним вимогам;
- росту відповідності ринку освітніх послуг потребам ринку праці, пропорційності у процесах підготовки спеціалістів та попиту на них з боку роботодавців;
- підвищенню ефективності механізмів фінансування сільської школи;
- послабленню централізованого управління діяльністю школи.

Список використаних джерел:

1. Зайкин М. И. Интеграционная стратегия инновационного развития образования на селе / М. И. Зайкин // Актуальные проблемы развития инновационного потенциала сельской школы в России : сб. статей исследователей высшей школы и научных учреждений. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2008. – С. 127–129.

2. Інформаційні матеріали МОН. Кияни надають своїм колегам суттєву допомогу [Електронний ресурс] // Єдине освітнє інформаційне вікно України МОН та ІА “Світ освіт”. – 9 жовтня. – Режим доступу : <http://www.osvita.com/news/09-10-2010/1286631697/>
3. Ніколаєнко С. Освіта в інноваційному поступі суспільства : тези доповіді Міністра освіти і науки України на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 р. / С. Ніколаєнко // Освіта України. – 2006. – № 60–61.
4. Освіта – рушійна сила розвитку громадянського суспільства [Електронний ресурс] // МОН. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002
5. Цілі розвитку Тисячоліття : Україна – 2010 [Електронний ресурс] : національна доповідь // Міністерство економіки України. – К., 2010. – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/ua_52412MDGS_UKRAINE
6. Barbour Ch. Families, schools and communities : building partnerships for educating children / Ch. Barbour, N. H. Barbour [2nd ed.]. – Upper Saddle River, NJ : Merrill / Prentice Hall. – 2001. – 391 p.
7. What is a rural school? [Electronic resource] // Center for the Study of Small / Rural Schools. – URL : <http://cssrs.ou.edu/resources.htm>

Щербань Ірина Юріївна, ст.викладач кафедри практики іноземних мов,
Уманський державний педагогічний університет імені П.Тичини, м.Умань